

Seminární práce

Zhodnocení využitelnosti teorií státu (jakých marxistických a neomarxistických?)
z perspektivy jejich využitelnosti ve veřejné
politice **Teorie státu**

1. 1. 2013

Práce je poměrně komplexní. Přesto postrádám lepší práce s literaturou, kde byste využili více knih a článků zabývajících se tematikou marxismu a jeho pokračovatelů. Ve stati postrádám zarámování marxismu mezi ostatní teorie státu a zdůvodnění výběru právě marxismu z hlediska toho, jakými tématy se marxističtí a neomarxističní autoři zabývají (zapracujte do nově vytvořené kapitoly 1). V úvodu chybí toto zarámování, vymezení cíle, struktury práce a zdůvodnění této struktury. Na konci teoretických kapitol o Vámi vybraných teoriích státu postrádám souhrnnou kapitolu („dílčí shrnutí klíčových témat marxismu a neomarxismu), která by schematizovala a porovnála témata marxismu a neomarxismu a jejich stručné vysvětlení. V průběhu testu všude absentují odkazy na užitou nebo další, odkazovanou literaturu v podobě různých zdrojů dat, studií, článků v novinách a časopisech, knih.

Druhou verzi stati, která již bude hodnocena, odevzdejte nejpozději dva týdny před koncem zkouškového období.

Obsah úvod, závěr a zdroje se nečíslují

1. Úvod	2
1. Počátky Marxismu.....	3
2. Neomarxismus	4
2.1 Frankfurtská škola	5
2.2 Moderní modely přístupů	6
2.2.1 Model instrumentalista	6
2.2.2 Model arbitr	6
2.2.3 Model funkcionalista.....	7
3. Neomarxismus v praxi.....	8
4. Závěr	11
5. Zdroje.....	12

1. Úvod

V této seminární práci jsme se věnovali neomarxistické teorii státu **a proč ne jiným? Očekával bych zde první kapitolu o teoriích státu, která stručně bude charakterizovat existující teorie státu pluralismus/elitismus/marxismus/a korporativismus a v jejich rámci vysvětlit a zdůvodnit, proč jste si vybrali právě marxistické teorie a jakým způsobem a u jakých států je možné je v současnosti prakticky využít.** Zabývali jsme se jejími základy, počátky a hlavními principy, na kterých tato teorie státu stojí. **Proč? K čemu Vám to bylo užitečné?** Dále jsme věnovali pozornost Frankfurtské škole, která je autorem tzv. Kritické teorie. V této práci také srovnáváme rozdíly mezi neomarxistickými myšlenkami a myšlenkami, které zformuloval Karel Marx a Friedrich Engels. V práci hovoříme i o moderních modelech instrumentalisty, arbitra a funkcionalisty. Na závěr práce přikládáme praktický příklad vlivu neomarxismu. **Proč právě tyto teorie a ne jiné? Jaký je tedy cíl Vaší práce a jak ho zdůvodňujete?**

Informace jsme čerpali z knihy Patricka Dunleavyho a Brandona O'Learyho: Theories of the state (rok vydání) a také z internetových stránek **jsou relevantní výhradně knihy a články v odborných periodikách dostupných např. přes vyhledávač Proquest 5000 ze sekce elektronické zdroje na stránkách knihovny FSS.** Musíte užít i další literatury – více zdrojů (3-4 k teoriím marxismu a neom. A další dvě tři k vytvoření první kapitole pojednávající obecně o teoriích státu a jejich charakteristikách (doporučuji zejména Hilla).

1. **Počátky Marxismu?** Všude v textu musíte za jednotlivé výroky, které jste nevymysleli sami, uvést odkaz na zdroj reprodukováných dat v podobě citace – např. (Giddens 1988)

O čem v této kapitole pojednáváte a proč?

Marxismus je filosofický, ekonomický a ideologický směr, který vznikl ve 40. letech 19. století. Zakladatelem byl Karel Marx a Friedrich Engels, který Marxovi myšlenky rozvíjel. Jejich manifestem je kniha Kapitál, ve které uvádí tuto ideologii.

Marxismus vychází ze tří základních celků. Z německé klasické filosofie, především z myšlenek Georga Wilhelma Fridricha Hegela, z anglické politické ekonomie 19. století a francouzského utopického socialismu. Z klasické filosofie převzal především Hegelovu dialektiku a historický materialismus.

Dialektický materialismus zastává názor, že ve světě nejsou věci konečné, ale vše je součástí nekonečného procesu vznikání a zanikání. Člověka nelze chápat, ani zkoumat jako abstraktní věc, nýbrž jako konkrétní bytost. Při pozorování člověka ve společnosti vidíme pracující bytost, která se díky svému konání realizuje.

Naproti tomu historický materialismus pracuje s pojmy výrobní síla a výrobní vztahy. Za výrobní sílu jsou považováni zaměstnanci, jejich zkušenosti, vzdělání, a zdroje a materiály potřebné k výrobě. Výrobními vztahy jsou označovány vztahy mezi jednotlivými zaměstnanci nebo skupinami zaměstnanců na pracovišti. Při nutných změnách, jako je změna zdrojů nebo materiálů (výrobní síly), se zákonitě musí změnit i výrobní vztahy. Pokud se vztahy nepřizpůsobí, nastává krize. Ta však dosáhne přizpůsobení. Výrobní síly se vyvíjí, a to má dopad na společnost. Nic to ale nemění na skutečnosti, že vždy je vlastníkem výrobních sil jedna osoba nebo skupina osob. Historický materialismus také pracuje se styly výroby před socialismem. A to s antickým otroctvím- otrokář vlastní otroka, ten nemá žádná práva. Dalším stylem byl feudalismus- pán vlastní půdu, ale poddaní již mají některá svá práva. Posledním stylem je kapitalismus- pán vlastní továrnu, ale dělník je svobodný a má všechna práva, nicméně je nucen prodávat svou pracovní sílu, aby byl schopen zajistit své potřeby. Podstatou celé společnosti jsou třídní boje. Všechny ostatní aspekty společnosti- náboženství, umění, atp. je jen nástavbou nad výrobní základnou, která zde funguje. Pouze dotváří ideologii. Tato ideologie (vládnoucí třídy) bojuje s ideologiemi ostatních tříd, které se snaží dostat k moci.

Marxistická politická ekonomie je popsána a postavena v základním díle Kapitál a inspirovala se ze špatných pracovních podmínek a celkové situace dělníku v Anglii v 19. století. Podstatou politické ekonomie je boj dvou společenských tříd, a to kapitalistů (majetní) a proletariát (k dispozici mají jen svou pracovní sílu). Tento vztah se dá vyjádřit také jako vykořisťovatelé vs. vykořisťovaní. Dělníci svou prací vytváří surplus value, tedy nadhodnotu. Jeho mzda je tak vysoká, aby byl schopen dále pracovat pro kapitalistu, ale ten mzdu nastavuje tak, aby nebyla vyšší, než je nezbytně nutné. Dělník, který vlastní pouze svou pracovní sílu, pak musí na podmínky kapitalisty přistoupit, aby si zachoval alespoň nějaký příjem. Nadhodnota, kterou dělník vytvoří, připadne kapitalistovi, který dělníka zaměstnává. K nastolení rovnováhy ve společnosti je nutné zespolečenštění výrobních prostředků. Pokud se toto zespolečenštění provede, bude společnost oproštěna od třídních bojů. Důkazem sporů mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými jsou krize.

Francouzský utopický socialismus se snažil o rozšíření myšlenek Velké francouzské revoluce a čerpal z obecných tezí socialismu. Usiloval o sociálně- spravedlivou rovnostářskou společnost, likvidaci všech společenských rozdílů, přesunutí výrobních prostředků do rukou celé společnosti a upřednostňování zájmů společnosti, před zájmy jedince. Také usiloval o plánované řízení ekonomiky. Utopičtí socialisté považovali za správu proměnu společnosti „shora“, o kterou by se měli zasadit především osvícení a vzdělaní bohatí a mocní lidé v čele společnosti. Utopičtí socialisté se od ostatních socialistů odlišovali hlavně tím, že očekávali přeměnu společnosti bez pomoci revolucí a třídních bojů, ale přijetím socialistického přesvědčení.

Marxismus byl v průběhu času rozvíjen mnoha směry, a to především v Rusku. Mezi hlavní proudy patřil Leninismus a Stalinismus. Vladimír Iljič Lenin doplnil Marxistické teorie o tehdejší společenské poměry v Rusku a rozpracováním teorií o proletářské revoluci. Lenin využil Marxistické teorie o proletářské revoluci a po převodu do praxe nastolil totalitní režim, vedený jedinou komunistickou stranou. Josif Vissarionovič Stalin použil Marxistické teorie pro rozvoj komunismu v SSSR, aby upevnil zdejší bolševické poměry. Snažil se o to, aby byl Sovětský svaz základnou, pro rozšíření komunismu po celém světě.

2. Neomarxismus **charakterizujte lépe – např. Základní charakteristiky nemarxistických teorií státu...**

O čem v této kapitole pojednáváte a proč?

Neomarxismus je komplexní myšlenkové hnutí, které se vyvinulo z marxismu, a čerpalo i z marxismu- leninismu. Vzniklo ve 20. století a nejvíce se rozšířilo v 60. letech 20. století. Termín neomarxismus je obecně chápán jako synonymum pro kulturní marxismus nebo také pro západní marxismus a kritický marxismus. Jako synonyma nebo jeho podmnožiny jsou chápány i pozdní a antiautoritářský marxismus. Podle Karla Kühneho je marxistou každý, kdo se inspiroval Marxovými myšlenkami a nepatřil k marxismu- leninismu. Na Tento myšlenkový směr nemá jasně dané hranice, a zabíhá i do dalších směrů.

Podle Branislava Michalky se neomarxismus od klasického marxismu liší hlavně tím, že klasický marxismus přihlíží hlavně na vlastnictví kapitálu a útlak dělnické třídy, zatímco neomarxismus pojímá i umění, kulturu a psychologii. Neomarxismus se také zajímal o alternativní způsoby života. Americký konzervativní spisovatel a politik Patrick Joseph Buchanan tvrdí, že neomarxisté považují za revoluční spíše inteligenci, než dělnickou třídu samu o sobě. Podle něj utlačované nelze shrnout do celku jako je dělnická třída, ale jedná se o skupiny lidí, jako jsou homosexuálové, lidí žijící na podpoře, přistěhovalce ze zemí třetího světa nebo třeba narkomany. Viníkem také není jen jedna třída, ale celá západní civilizace a hodnoty, které nastavuje. Tyto hodnoty jsou podle neomarxistů potřeba zrušit a utlačované skupiny osvobodit.

Tímto neomarxistickým přístupem se inspirovaly krom sociálních demokratů i mnohé intelektuální hnutí po celém světě. Z pravidla ty, které se pokoušejí prosadit něčí rovnost s ostatními. Může se jednat o genderovou rovnost, rovnost jedinců nebo i kultur. Příkladem mohou být emancipační a feministické hnutí, nebo také ekologické hnutí.

2.1 Frankfurtská škola

Je název skupiny filozofů a sociologů, kteří se shromažďovali kolem Maxe Horkheimera, v Ústavu pro sociální výzkum, sídlícím ve Frankfurtu nad Mohanem. Ústav vznikl v roce 1923 a byl to první institut, orientovaný marxisticky.

Tato škola se rozešla s klasickým marxismem a soustředila se také na učení Sigmunda Freuda. Tato orientace vedla ke vzniku Kritické teorie¹, která je označována také jako neortodoxní neomarxismus. Frankfurtská škola se ubírala směrem, který je typický pro toto učení. Svou kritickou teorií se snažila o propojení neortodoxního neomarxismu s Hegelovou

---

¹ Kritická teorie se nejvíce projevila v 60. letech minulého století, kdy probíhaly radikální studentské bouře, především v Německu.

filosofií. Snažila se také využívat znalosti z oblastí jako je existenciální filosofie, sociologie a psychoanalýza.

2.2 Moderní modely přístupů

O čem v této podkapitole pojednáváte a proč?

2.2.1 Model instrumentalista

Mars, Engels i jejich následovníci spoléhali na instrumentální model státu, protože stát brali jako nástroj ovládaný kapitalisty, který je určený k tomu, aby jim sloužil. Proto tento model bere na vědomí i kontrolu zvenčí (v ohledu na monarchie fungující v 19. století). Moderní model tyto myšlenky přebral a mimo jiné vysvětlil otázky volby sociálně demokratické strany do vlády. Dále rozpracovali Kautského tvrzení, že kapitalismus sice tvoří „první“ třída, nicméně sama vládnout nemůže. Proto se spokojí s po sobě jdoucími střídajícími se vládami. Kautského tvrzení se také stalo kritikou pluralistického přístupu ke státu. Tento model má nejbližší k elitním teoriím, protože zastává názor, že kapitalisté, státní úředníci i vládcí patří do jedné skupiny stejného sociálního původu, životního stylu a systému hodnot. Také zřizují různá fóra, sloužící ke koordinaci veřejné politiky. V moderní liberální demokracii pracuje ve vládě velké množství prokapitalistických lidí- advokáti, účetní, atp. Tam, kde dojde ke ztrátě důvěry podnikatelů, se ujímá vlády levicová strana. Její zbraní proti kapitalismu jsou pak stávky. Většina veřejné politiky, může být chápána jako pokus o socializaci nákladů na pracovní sílu, o které by se měly postarat podniky, které jsou finančně podporovány z obecných daní, místo klasicky „odspoda.“

Většina instrumentalistů podporuje Marxovu myšlenku, že veškeré parlamentní procesy jsou jen nesmyslné šarády, které jsou stěžejní jen při snaze udržet důležité ideologické iluze. Zákodníci jsou podle instrumentalistů neúčinní. Skutečná moc se nachází v externalitách. Pluralistická státní správa má údajně za úkol zakrýt diskusi a snahu o zvládnutí nespokojenosti nižších tříd. Naopak se ztotožňují s radikální elitní teorií, že třídní původ soudnictví, ovlivňuje soudní pravomoce a rozhodování, a to trvale, neobjektivně, proti odborům a radikálním sociálním hnutím, ale podporují kapitalistický monopol. Decentralizace je brána, jakou rozdělování moci a domácích povinností, na regionální vládu. Instrumentalisté se nevěnují detailní pozornost institucionálnímu uspořádání liberálně demokratického státu.

2.2.2 Model arbitr

O čem v této podkapitole pojednáváte a proč?

Tento model byl vyvinut podle Poulantzasova konceptu autoritářského etatismu, který měl za úkol analyzovat institucionální změny v poválečných liberálně demokratických státech. Podle něj je také vznik autoritářského etatismu můžeme považovat za hlavní vývojový trend v těchto zemích. Je to možnost, jak nejdůsledněji kontrolovat celou socioekonomickou sféru. Marx a Engels navrhovali, že pokud byly třídní síly ve společnosti po nějakou dobu v rovnováze, může funkční státní byrokracie nebo silná vojensko- politická autorita nastolit stabilizační politiku, která by nekontrolovala kapitál, ačkoli by udržovala kapitalistickou převahu v ekonomickém životě.² Moderní model arbitra ukazuje, že tato politika státních orgánů a politických aktérů by mohla být daleko častější a déle trvající, než si Marx s Engelsem představovali. Nicos Poulantzas tvrdí, že liberální demokracie kumuluje třídní boj, a že neobjektivně odráží rovnováhu třídních sil v konzumní společnosti. Stávky, demonstrace, soudy, lobby slouží jako regulátor státní politiky a kontaktu s pohybem a změnami tříd, jejich frakcí nebo vrstev. Stát ovlivňují monopolní korporace, které jsou jen částí dominantní třídy. Pokud je jejich vliv na státní politiku velký, musí stát čerpat podporu z jiných částí kapitálu, jako je například maloburžoazie nebo dělnická třída. Je nutné, aby měl stát flexibilní a adaptabilní veřejnou politiku, aby mohla ovlivnit a redukovat bojovnost dělnické třídy a odbojové tendence.

Toto státní uspořádání vyžaduje autonomii státního aparátu. Jelikož relativně autonomní stát v pokročilém kapitalismu vyměřuje a řídí se podle rozložení třídních sil, je tu jistá možnost částečné socializace kapitalistického ekonomického systému- např. socialistickým způsobem výroby. Tuto možnost popírá instrumentalistický model, protože prý podporuje kapitalismus.

Lze říci, že pro tento model jsou nejdůležitější tyto body: 1. Oslabení parlamentů a posílení výkonné moci. 2. Zákaz jakéhokoli institucionálního propojení mezi mocí výkonnou exekutivní a zákonodárné. 3. Odmítnutí velkého množství politických stran, jsou jen dvě a ty se střídají. 4. Proces rozhodování se přesouvá blíže k lidem, ale je ovlivňován médii. 5. Rozvoj paralelních sítí- ty omezují úředníka a kumulují moc na samém vrcholu výkonné moci.

2.2.3 Model funkcionalista

Podle Marxe a Engelse tento model zdůraznil formování státních organizací a veřejné politiky základními příkazy, snažící se ochránit kapitalistický vývoj. Tento moderní přístup také

---

² P. Dunleavy, B. O'Leary: Theories of the state: The politics of liberal democracy , Meredith Press, 1987, str. 243

spoléhá na to, že nejlépe se státní zákroky vysvětlí pomocí neosobní logiky pokročilého kapitalistického vývoje. Na rozdíl od marxismu však tento přístup nepovažuje za nutné přesné postupy, jakými státní politika reagovala na strukturální změny. Místo toho se zaměřují na makro- sociální otázky. Někdy je tento přístup chápán také jako reakce na sociologické teorie, které se vyvíjely v USA a v západní Evropě. Tyto teorie sepisovali hlavně konzervativní spisovatelé, kteří se zabývali také politicko- ideologickými strukturami a logikou vývoje kulturních a sociálních procesů. Althusser například tvrdí, že revoluční tendence mohou nastat tehdy, kde se ekonomický systém a politické a ideologické struktury dostanou do krize.

Funkcionalistický model tvrdí, že tradiční formy zastupitelské vlády, jsou nefunkčním a špatným nástrojem, pokud jsou vyloučeny a odděleny od lidí a jsou řízeny pouze místními elitami. Podporuje tedy lidové hlasování, které je založeno na kultu charismatických vůdců. Tato politika zvyšuje výkonnost prováděné politiky na úkor zákonodárných uskupení. Charakteristika politiků a úředníků, na kterou se soustředí instrumentální model, je ve funkcionalistické analýze brán sotva v potaz. I funkcionalistický přístup zachovává názor, že je státní výkon závislý na třídních bojích a také říká, že centrální plánování, lze jen za socialismu, a to i přesto, že o tom neexistují žádné důkazy.

Sem doporučuji vložit shrnující kapitolu srovnávající (ideálně v podobě schématu) témata marxismu a neomarxismu a jejich krátké vysvětlení

3. Neomarxismus v praxi **jaké? Kdy? Kde? K čemu? Formulujte úžeji/jasněji!**

O čem v této kapitole pojednáváte a proč? Jakými tématy se zabývali neomarxisté oproti marxistům?

Celá marxistická filozofie je založena na utlačování dělnické třídy, která by se měla vzepřít svým vykořisťovatelům revolucí a na základě třídního boje by dospěla k beztřídní společnosti, ve které by si byli všichni rovni. Tuto myšlenku **zčásti** přebírá i neomarxismus, který ale odmítá zmíněnou revoluci nebo jiný nátlakový způsob vzniku rovnocenné společnosti. Neomarxismus, který je zastáncem demokratických postupů a idejí, rozšiřuje skupinu „vykořisťovaných“ dalšími subjekty, které tento ideologický směr pokládá za utlačované. Mezi ně můžeme zařadit občany na sociální podpoře, ženy, nebělošské přistěhovalce, homosexuály a jiné sexuální menšiny, rasové a některé

náboženské menšiny v západních státech, národy třetího světa, narkomany a další skupiny. Podle **myšlení neomarxistů??** jsou právě tyto skupiny v dnešní společnosti nejvíce ohroženy a je nutné za jejich práva bojovat. Společnost si ani neuvědomuje **kdo?**, že se s neomarxistickými vlivy setkává v běžném životě. Například, jak bylo výše zmíněno, práva žen jsou v současnosti stále více diskutované téma (**uved'te odkaz na relevantní zdroje-studie/články v médiích i odborném testu**). Emancipace, která sebou **přinesla touhu žen? Všech?** být rovnocenné mužům a mít stejné platové ohodnocení, může být pokládána jako právě vliv neomarxismu?? **Jak to myslíte? Prostřednictvím jakých konkrétních prostředků? Ideologie neomraxismu předávané vedoucími na pracovištích, médii, politiky, soudci, církevními hodnostáři? Kým a kdy?**, který hlásá rovnocennou společnost bez rozdílů. Ovšem mnohem kontroverznější téma je problematika homosexuálů a jiných sexuálních skupin, která se stala součástí rodinné politiky **v ČR nebo ve světě? Uved'te odkaz!**. Za posledních dvacet let byla práva a svoboda homosexuálů velmi diskutovaným tématem **uved'te odkazy**. Během tohoto období získala tato skupina mnoho oprávněných možností, díky kterým mohou homosexuálové nyní žít mnohem hodnotnější život bez diskriminace **to znamená čeho, jak se d. u homosex. Menšiny projevovala či projevuje? Krátce vysvětlete a uved'te odkaz..** Mezi tyto možnosti nepochybně patří přijetí zákona o registrovaném partnerství **jaký a kdy vznikl?**. Tento zákon byl přijat i díky neustálým demonstracím a pochodům za práva homosexuálů **kde? A kdy?**, jako například každoroční akce Gay Pride nebo vznik Hnutí za práva gay a lesbiček. Tuto skutečnost opět můžeme považovat jako projev neomarxismu, který bojuje za práva všech utlačovaných skupin. Je zcela správné, když se bojuje za práva a svobody těch, kteří k tomu buď nemají prostředky, nebo jim jen chybí odvaha. Nabízí se ovšem otázka, do jaké míry je vhodné, aby se projevovaly prvky neomarxismu, díky kterým může být utlačována zcela jiná, do té doby prosperující skupina. Pokud se vrátíme zpět k registrovanému partnerství, můžeme si všimnout, že v poslední době se ozývá stále více hlasů **koho? Jakých? Kde? V Evropě? V ČR? Nizozemí?**, které patří především konzervativcům **občanům-volličům či politikům? Někomu jinému?**, kteří argumentují, že díky tomuto projevu neomarxismu dochází k vytlačování modelu tradiční rodiny, což může vést k problémům celé populace. Konzervativci dále upozorňují na současné snahy registrovaných partnerů, kteří požadují přijetí povolení, které by jim umožňovalo adopci dětí **uved'te odkaz na relevantní zdroj**. V možné realizaci těchto snah vidí konzervativci jistou **smrt** tradičního modelu rodiny **kdo konkrétně?**. Pokud bude registrovaným partnerům vyhověno s tímto požadavkem, nabudou nových práv, ale druhá skupina,

tradiční rodina, bude o některá práva ochuzena. Je tedy nesmírně důležité najít pomyslný bod, ve kterém budou alespoň částečně naplněny práva všech skupin, protože nelze upřednostňovat pouze jednu z nich. Práva různých skupin, hnutí a organizací budou vždy objektem různých diskuzí. Je důležité najít společnou řeč při jejich řešení a zvolit správný kompromis, aby se dospělo k cíli.

Neomarxistické smýšlení hýbe děním dnešní společnosti, ať již si to uvědomuje nebo ne. Jeho neviditelné nitky se staly součástí našeho běžného života a je na nás abychom tento ideologický směr dokázali co nejlépe využívat. **Nepodloženo jasnými fakty a odkazem na ně!**

4. Závěr

Neomarxistická teorie státu čerpá určité myšlenky od marxismu, ideologického směru Marxe a Engelse. Podle nemarxistického učení a jeho teorií, které se zabývají přístupy ke tvorbě státu, můžeme rozlišovat tři hlavní modely. Jmenovitě model instrumentalista, model arbitra a model funkcionalista. Model instrumentalista pokládá parlamentní procesy za zcela zbytečné a stát považuje za nástroj kapitalismu, který ovšem nemůže vládnout sám. Opravdová moc se podle něj nachází v externalitách. S kritikou parlamentní moci souhlasí i model arbitra. Tento model bojuje proti jakémukoliv propojení zákonodárné, výkonné a exekutivní moci. Poslední, ale neméně důležitý model funkcionalista se zabývá makro-sociálními otázkami. Je zastáncem názoru, že formy zastupitelské vlády jsou neefektivní, pokud v jejich čelech stojí místní elity. Tyto jednotlivé modely se v některých otázkách shodují, u jiných zcela rozcházejí, ale i přesto mají zcela oprávněné místo v teoriích o tvorbě státu.

5. Zdroje

P. Dunleavy, B. O'Leary: *Theories of the state: The politics of liberal democracy*, Meredith Press, 1987